

Mosások, taxisok

ANEKDOTIKUS ÚTIRAJZ

Ma mosunk. Így döntöttünk Jével tegnap este, természetesen szükségből, illetve hiányból, s mivel Irvana lakásán nincs mosógép, a neten pedig csak Hrasnoban találtunk mosodát, na jó, hát akkor nekivágunk a külvárosoknak, és Lukavicáig meg sem állunk. S mire visszaérünk, ki is mosnak, meg is szárítanak.

Egy Tin Ujević-kötetet csempészek a vászontászkámba, a hátizsákomat már tele-tömtem, oda nem fér, az is szennyes ruhákkal van kitömve, majd átrakom aztán. A totebagre Delacroix híres képének fedetlen keblű nőalakja kollázsolva, Jétől kaptam Franciából, Liberté-Egalité-Beyoncé. Mikor útra kelünk, vidáman lengeti a nemzeti trikólórt a vállamon, az Ujević-kötet a táska másik oldalában a bordáim közé vág. Sječaš li se, kérdezem Jétől, na kláštor v Cité Ü, a na lavage et séchage? Mióta Szarajevóban vagyok, már végképp nem tudok egy nyelven beszélni vele, a csehszlovákból szerbhorvát lesz és viszont, keverednek a francia fordulatok és a vajdasági szlovák tájszavak, de a magyar a titkos fegyverem, mely szavakat ismeri Jé, melyeket keveri, és melyeket nem. Meg hogy melyek élnek titkos életet a vajdasági szlovák falvakban. Sőt, hogy mely maradi szót érti azokból, amelyet Maradon kívül nem értenének sehol. A bábeli tolvajnyelvet immár direktben toljuk. Kívülállónak esélye sincs megérteni a hibrid maszlag kódjait, a coquillardok jargonja semmi ehhez képest. Kolostornak (kláštor) hívom a Cité Universitaire intrijét (internát = intrák = intri = kolesz = kollégium), a Deutsch de la Meurthe a két háború közt alapította régi részt, és ami inkább egy low-cost Yorkshire-i kastélyparkra vagy egy janzenista kolostorra hajaz az ancien régime-ből. Az ottani mosodában (lavage) hely hiányában simán kipakolták a türelmetlenkedő diákok a szárítógépből a ruhákat, és ezeknek a szárítóknak (séchage) megvolt az az ördögi tulajdonságuk, hogy néha a számkijelző jóslatát meghazudtolta, korábban vagy később fejezte be a séchage-t. Így ha percre pontosan érkezett is az ember, gyakran találta cuccait a gépek melletti széken, vagy éppen az még mindig vígan forgott a szárító dobjában, mintha csak az előbb dobta volna be őket. Jé sosem dobálta ki mások cuccát a már békésen szendergő dobokból, inkább várt. Igazi kelet-európai vagy, oltottam. Na nem mintha csak franciák laktak volna a kolostorban, sőt, a főépület óratornya alatt mindenféle népek gyermekei léptek be, s vették az irányt a mosoda felé.

Molim vas taxiju na Tereziju. Ići ćemo na Hrasno. Mondom közben a telefonomba. Taxiju? Kérdez Jé. Nem csak simán taxi? Nemtom, így hallottam. Asszem. Nem, u taxiju, do taxije, ali molim vas taxi. Koga? Čega? Akuzatív, érted. Majd legközelebb azt mondom, vozilo, az univerzál, puffogok. Amúgy se tudom, hogy na Hrasno, vagy u Hrasno, vagy do Hrasna. A lényeg, hogy öt perc múlva jön. A legképlékenyebb időfogalom a balkáni öt perc. Az azonnaltól az évek múltáig bármit jelenthet. Dođem za pet minuta. Za pet minuta sam tamo. Za pet minu-

ta sam gotov. Crknem za tih pet minuta, vonom meg a vállam. A mosással csak a gond van, vetem oda Jének, és eszembe jut, hogy vagy fél éve (vagy öt perce?) épp akkor ázott be a prágai lakás, amelyben I-vel laktunk, mikor Jéhez indultam Párizsba, és taxit hívtam a reptérre. Za pět minut. Még nem is hajnalodott, először azt hittem, hogy esik odakint, a cseppek kopognak kint a párkányon, aztán már a benti párkányon is, aztán már csorogni kezdett, nyilván a radiátor, s mire a konyhába értem, ott már folyt a plafonról a víz, talán eltört a radiátor csöve. I. mérget mert venni rá, hogy a felettünk lakó szomszéd öngyilkos lett, felvágta az ereit, befeküdt egy kád forró vízbe, nyitva hagyta a csapot, hogy hulláját lehetőleg frissiben találják meg, hála a beázott szomszédok választatlan dörömbölésének, majd a *Hoří má panenka* című filmből kilépő tűzoltók ajtóbetörésének. Szinte már el is hittem volna I. összeesküvés-elméletét, aztán eszembe jutott, hogy tegnap nem fejezte be a versét, s ez a mese nyilván a túlburjánzó költői fantázia ragyogó mellékterméke. Amikor azonban a felső szomszéd sokadik dörömbölésünkre sem jelent meg az ajtóban, s miután a gondolat, hogy túl mélyen alszik, kezdett metaforába váltani, olyan valóságosnak látszottak már a *Tűz van, babám* tűzoltói, hogy gúglizni kezdtem a mobilomon a tűzoltók csehországi segélyhívó számát. Oh, shit! Ekkor nyitott ajtót Zac (mint később kiderült), mivel a lakásában bokáig ért a víz, szó nélkül is tudta, mit akarunk. A lakásajtót szélesre tárva lepleztük le a bűnöst, kivillant a mosógép, ahogy a kőre köpi a vizet. Zac éjjel, mielőtt aludni ment, bekapcsolta a mosást, s most a ruhát csavarva engedi le vizét a rosszul bezárt dobú jámbor gép, s a vízvesztéséget pótolandó újabb és újabb adag vizet szippant magába a vezetékéből, hogy a földre köpje majd. A folyosóablakból kinézve látom, az utca tülfelén már várakozik a taxi. Promi te za zpoždění... Nejprve jsem myslel, že se neco stalo s radiátorem, že nás vytopilo pokaženě topení, a nakonec ze sitilo, že to byl jen sused. Nemtom, minek magyarázkodom, talán csak hogy elsüthessem a szóviccet a (topít), és nem tudom eldönteni álmatag reakciótlansága miatt, hogy működik-e a szóviccem a cseh fül számára is, ahogy képzelem, vagy okvetlen csehszlováknak kell lenni hozzá.

Ugyanígy van ez itt is, jarane, fejezem be a mesém Jéhez fordulva, mire megjön a taxink. A taxiban nem beszélünk, csak ha muszáj, a taxiban különben is csak a felelőtlen amerikaiak beszélnek, akik éjjel indítják be a mosást, és akiket mindenki ért, még az is, aki nem tud angolul. A taxiban nem beszélünk, mert megint csak az derülne ki, hogy honnan jövünk, hogy a taxisofőr pont Novi Sadba járt iskolába, vagy hogy a bátyja Prágában él, vagy épp a gyerekkori haverja került Pozsonyba a háború alatt. Gurulunk a folyóparton a Miljacka folyásával, várunk a piroson, átvágunk Grbavicán, balra elmarad mögöttünk a letérő a Sanasa magánklinika irányába, ahová a múlt hónapban majd egy hétig jártam infúzióra Ibrahim doktor rendelkezésének megfelelően. Hallgatjuk az Antena Sarajevot, a lehúzott ablakon becsap a friss tavaszi levegő („felhúzom, ha zavarja, szóljon”). Június első napjai telnek, végre véget ért a májusi bonszun (bosnyák monszun, saját gyártmányú terminus technicus Jével). Kánikula nyomul a völgyre, felette sehol egy felhő, csak áttetsző fátyolként díszleg néhány fehér fodor a Trebević felett, végre igazi nyár van, a taxis izzad, szélesre gombolt ingjéből szőrfodor buggyan, jó meleg lett mára, mondja mosolyogva. Ideje is már, hagyom rá. Mire Hrasnoba érünk Grbavi-

cáról (jobbra bevillan a Miljacka hídján túl a főút, amely átszeli a várost, a sarkán az állami energetikai vállalat, az Energoinvest lefordított zöld háromszöghasábja, itt dolgozik Jasenko, de nekem mindig az a háborús kép jut eszembe, a kék ablaküvegek helyett a sötétbe nyíló üres ablakrések, a zöldes konstrukció pedig, mint a kiégett szurok.

A taxis felém fordulva bocsánatot kér, valamit magyaráz a melegről, de olyan erős mahalski naglasakkal beszél, hogy alig értem. Megáll az egyik trafik előtt, mintha Amerikában lennének egy útszéli McDonald's-nál, s üdítőt kér. Csak Amerikával ellentétben itt a rossz oldalon szolgálnak ki. A sofőr lehúzza az ablakom, rajtam áthajolva kiáltja be a trafikosnak a rendelést, átnyúl felettem egy ötmárkással, amit nyomban üdítőre cserél a trafikos keze, apró vissza, éao. Gurulunk tovább, kormányt fogva tekeri le a kupakját, szomjasan kortyol, majd undorgó képet vág. Krastavac jebiga, morogja. Utálom az uborkát. S hirtelen lefékez az út közepén, lehúzza az ablakját, és egy jobb egyenesből lendítve az út szélén álló konténerbe vágja, s láss csodát, bele is talál, a flakon, mint valami robbanás, puffan, s elnyeli a konténer gyomra.

Igazi balkáni filmbe illő jelenet. Pedig már épp valami vigasztalót akartam neki mondani, valami olyasmit, hogy vigye haza, hátha, vagy adj a oda valakinek, aki tán szereti. Mondja Jé, mikor a kiszállás után nekiindulunk Kelet-Szarajevónak. Így jegyeztem meg egy életre az ismerősen csengő krastavac szó jelentését.

Lomha délután, órákkal később kifáradva üldögélünk Jével az Оранж bár teraszán a Srpskih Vladara sugárút mellett, amely a kereszteződés utáni határt követően már Mima Sinan nevét viseli. A mohácsi csatában is részt vevő nagy ottomán építész tervezte a hagyomány szerint a mostari Karađoz-bég dzsámiját, Jét tavalyelőtti utunkra emlékeztetem, és a džennet, a paradicsom csodás fáira, amelyeket a mecset falára festettek. A kereszteződésen innen a villanypóznákon a Republika trikolórja lengedez. Vörösbort rendeltem, később még megbánom. A meleg levegő ráhasal a völgyre. Megjártuk az egykori Lukavicát, ma az új Kelet-Szarajevót, megnéztünk egy „új” crkvát, mögötte a Trebević tornyosul, most épp a túlfeléről látom, ahhoz képest, mint amelyik oldalát reggelente a városba indulva nézegetem. Olyan innét a Trebević, mintha egyetlen hosszasan emelkedő, majd hirtelen zuhanó hullámtaréj lenne. Mintha nem is ugyanazt a hegyet látnánk a Republikából, mint a Föderációból, ahol a hegy inkább apró dombok halmának, egymásra hányt platók tornyának tűnik.

Lassan útnak indulunk a buszállomásra, ide érkeztem meg először, amikor a városba jöttem. Akkor még nem volt világos, hogy lehet kettő belőle. De a taxisok kisegítettek. A plakátot hozom szóba újra, amelyet a Gavriilo Princip téren láttunk. Unszolom Jét, hogy jöjjünk vissza a Gavriilo Princip Napokra a hétvégén, biztos bárányt is sütnek majd, vagy csak azért is malacot, „inat”-ból, hogy haram legyen. Talán Gavrilónak öltöztetnek, és egy ötösért lefényképeznek, vagy legalább egy nagy paneura kinyomtathatnánk azt a merényletképet, amelyet olyan jól ismerünk a gimis törökönyvből, és amely bejárta a korabeli sajtót, na és bedughatod a fejed a pisztolyát elsütő Gavriilo lyukába, vagy a lehanyatló Ferdinándéba, vagy az öt karjaiban tartó Zsófia hercegnőjébe. Aztán lesz vattacukor és rakija is, igazi balkáni búcsú, mondom Jének magyarul a szót, hisz terminus technicusokat nem fordí-

tunk. Jasné, a potom budeme etnický očistěný, žejo? Húz Jé. Biztos lesznek trubačok is, próbálkozom tovább, de már látom, hogy nem fogom tudni rávenni. De hisz imádjuk a nemzeti trash-t, nem? Minden nemzet nemzeti trash-ét. Hiába. A bor gomolyog a fejemben, egyre nekivadulok, átkozott száraz hercegovinai vörösbőr, alszom és álmodom, míg a tűző napon a buszállomás felé baktatunk, sorolom az érveket, de a boron kívül semminek sincs ma foganatja. Egyenesen a buszállomás melletti parkolóba tartok, ahol a taxisok vesztegelnek. Két kocsinak jár a motorja, az egyik felett dumál a két sofőr, jaj, de jó, nem kell hívni, mondom Jének, aki nem győz reagálni, az egyik taxis felém fordul, kérdezem tőle, bevisz-e a városba. Hova? Hrasno, s mondom a címet. Kicsit töpreng, mintha megzavartam volna, majd mondja, igen, mennyi lesz kábé, mondja, tízes, kicsit sokallom, de belefér a normába, nem akar átvágni, talán ki sem szúrta, hogy külföldi vagyok. Elég rosszcárcú csávó a taxisofőr, de barátságosnak tűnik, a taxilámpán a Taxi S felirat, nyilván a Taxi Sarajevo társaság az. Földhöz vágja a csikkjét, bepattanunk, de a keresztesződésben a Srpskih Vladara felé fordul a sugárúton a Mimar Sinana helyett, aztán balra kanyarodik, igen, ismerem az utat, igen, kevésbé forgalmas délutánonként, mint a főút Ilidža irányából fut a Miljacka mellett. Azon töprengök, vajon ezzel az arccal milyen könnyen szerezhetne szerepet egy Kusturica-filmben. Jé megint a hátsó ülésen hallgat. Taxiban nem beszélünk. Elhagyjuk magunk mögött az új házsorokat, amiket „asztán” (poslije) építettek (értsd: a háború után). Aztán már a lankákra hágó úton gurulunk, egyszer csak a rádióban megszólal egy újabb narodna pesma, s mire a refrénhez ér, tudom, nem először hallom ezt, de nem tudok visszaemlékezni, hol s mikor. Ilyeneket a pekarákban meg a buszokban nyomnak. Vagy csak a generális harmonikaakkordok miatt cseng olyan ismerősen fülemnek? Szívesen lefordítanám a szövegét, de már most tudom, hogy el fogom felejtetni, akár ma délelőttig a krastavac szó jelentését. Szó van benne szerelmi vágyról, örökségről, építkezésről, a popárról, van benne mulatság és temetés is. Az egész nagybetűs élet benne foglaltatik, ilyesmikre gondolok, míg a Splet narodnih pesamának elnevezhető házilag felégetett (felírt) válogatáscédét hallgatjuk. A Trebević felé, a csúcsa irányába megyünk, most egy magas felhő tornyosul, fehér cilindert felemeli, a völgyet és a lankákat égeti a nap. A házsorok után benzinkutak, hangárok, szervizek, műhelyek sorakoznak, majd lejjebb a völgyben egy temető, mellette régi vágású, új crkva, a lankára hágva elszórt falusias házak a völgyben. Ismerős az út, a dombság túlfelén már Szarajevó szockós külvárosai kígyóznak, talán Otoka, vagy Alipašino Polje. Előttünk mind jobban megnyílik a Trebević, s nemsokára el is érjük a T-keresztesződést, melyet egy hatalmas szerb trikolór őriz peckesen. Ha egyenesen folytatnánk, az út felvinne a Trebevićre, valahol a Debelo Brdo meg a Zlatište között kellene elhaladnunk, aztán fordulatot vennénk délnek, és a hegyi falvak közt kanyarognánk. Mi azonban balra fordulunk, elhaladunk a Republika és a Föderáció határát jelző tábla mellett, újabb zászlókkal erősítve meg, felhágunk a nyeregre, majd Vraca házai között ereszkedünk le a városra meg-megállva, besűrűsödik a délutáni forgalom. Közben szól a splet narodnih pjesama. Majd a sofőr előbb a CD-t, majd a taxiórát kapcsolja le.

A mosodába jóval zárás előtt érkezünk. Odaadom a sofőrnek a tízest, dobro je, bár nem értem a helyzetet, Jé világosít fel. Nem láttad, hogy levette a taxilámpát

mielőtt elindultunk? Végig ott volt a lába alatt. Nyilván feketézik, a Föderációban, gondolom, nem űzheti az ipart, ha nincs ott is külön engedélye, vonja meg a vállát. Kimosták a szennyesünk. A srác, aki délelőtt kiszolgált, most is ott van a mosodában, megy a tévé, focit néz, két nő beszélget a pult mögött, egyikük kiszolgál, össze sem keverték a cuccaink Jével, külön kosarat kapunk. Összekapkodjuk, bepakoljuk, fizetünk. Ezt a táskában felejtette, nyújtja felém az Ujević-kötetet. Ó, jó, hogy nem mosták ki, mosolygok rá búcsúzóul. Prijatno.

